

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТІЇ В ОСВІТІ УКРАЇНИ

УДК 37.013.74

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

Людмила Гаврілова

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID 0000-0003-1814-5323
havriovalg@gmail.com

Олена Бескорса

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID 0000-0001-8018-8549
beskorsyhelen@gmail.com

Олена Ішутіна

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID 0000-0002-7801-4205
olenaishutina@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку вищої освіти України – її демократизації. Визначено роль демократичного освітнього середовища як невід'ємної частини інноваційного потенціалу, що створює певні передумови для інноваційної діяльності закладу вищої освіти. Описано міжнародний проєкт «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» та особливості участі в ньому представників університетів України. Детально представлено досвід університетів-учасників проєкту з розбудови демократичного освітнього простору в закладах вищої освіти, презентований на міжнародній підсумковій конференції «Демократія та освіта: викладання та навчання демократії в початковій школі та педагогічній освіті».

Ключові слова: вища освіта; демократія; професійна підготовка педагогів; міжнародний проєкт; демократичний освітній простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність проблеми викликана загальною кризою освіти, яка показує необхідність перегляду

устояних технологій оцінювання діяльності закладів освіти, адже у сучасних умовах основними чинниками їхньої успішної діяльності, поряд з їх конкурентоспроможністю і рентабельністю, є громадянська культура, гнучкість, адаптивність і готовність до постійного розвитку. Громадянська культура і демократичне середовище закладів освіти є невід'ємною частиною інноваційного потенціалу, що створює певні передумови для інноваційної діяльності.

Демократизація освіти спрямована на формування демократичної культури як основи розвитку громадянського суспільства через реалізацію демократичних принципів у всіх аспектах життя та сприяння розвитку самоврядування. Погоджуємося з Т. Жижко (2019), яка визначає освіту як головне інформаційне джерело, яке має забезпечити розуміння та усвідомлення демократичних процесів у всіх галузях суспільного буття. Демократизація освіти є першорядною складовою процесу демократизації суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що різні аспекти демократизації освітнього простору неодноразово поставали предметом наукових пошуків дослідників. Так, Б. Чижевський (2021) вивчає методологічні засади демократичного управління закладом освіти и незалежно від підпорядкування, типу та форми власності; Л. Лебедик (2020) розглядає формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти; Т. Жижко (2019), аналізуючи місце демократії в університетській освіті, виокремлює такі принципи її розбудови: принцип рівності, принцип діалогу в малих і великих групах, принцип вільного усвідомленого самовизначення особистості на основі фундаментальних знань. Т. Матусевич і Л. Колесник (2019) досліджують розуміння демократії українською освітньою спільнотою та викладання про демократію, акцентуючи увагу на наявності деякого відчуження знання про демократію і звуження їх до окремої дисципліни. Х. Бісет (2018) вивчає увагу до демократії та практику її впровадження норвезькими педагогами. Попри значну кількість наукових напрацювань, потребує узагальнення практичний досвід університетів України в демократизації освітнього простору.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити практичний досвід демократизації освітнього простору університетів України, представлений на підсумковій міжнародній онлайн конференції «Демократія та освіта: викладання та навчання демократії в початковій школі та педагогічній освіті» в межах проекту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині».

Результати дослідження. Проєкт «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» (СРЕА-LT2017/10037) реалізується Університетом Південно-Східної Норвегії за підтримки Норвезького агентства міжнародного співробітництва та підвищення якості вищої освіти в партнерстві з Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», громадськими організаціями «Інститут досліджень миру Близького Сходу» (Палестина), «Учбово-методичний науково-інформаційний центр» (Україна), «Європейський центр імені Вергеланда» (Норвегія). Метою проєкту є підвищення якості педагогічної освіти в Україні, Норвегії та Палестині через розвиток демократичної культури викладання. Проєкт передбачає аналіз найкращих практик впровадження демократичної культури в освіту та розробку навчальних планів, програм та курсів підвищення кваліфікації як викладачів вищої школи, так і вчителів початкової школи.

Одним із основних завдань проєкту є упровадження демократичних принципів у викладанні різних освітніх дисциплін у ЗВО, формування у студентів таких демократичних компетентностей: поцінювання людської гідності та прав людини, культурної багатоманітності, демократії, справедливості, верховенства права; відкритості до культурної інакшості переконань, світоглядів та практик інших людей, поваги, громадянської свідомості, відповідальності, самоєфективності, прийняття невизначеності та неоднозначності; навичок автономного навчання, аналітичного та критичного мислення, слухання та спостереження, емпатії, гнучкості, адаптивності, співпраці, здатності вирішувати конфлікти, багатомовності та здатності до ефективної комунікації; знання та критичного розуміння мови та комунікації, світу (політики, юриспруденції, культури, релігії, історії, ЗМІ, економіки, довкілля та сталого розвитку), самого себе.

Цьому має сприяти організація діалогічного освітнього середовища, у якому демонструється повага до особистості кожного студента, враховується його потенціал, підтримується ініціатива, активізується мислення, а викладач є координатором освітнього процесу.

Різновекторна діяльність у межах проєкту передбачала організацію академічної мобільності для викладачів і здобувачів освіти університетів України в Університеті Південно-Східної Норвегії; проведення соціологічного дослідження з упровадження демократизації освітнього простору; стажування для викладачів за трьома модулями: I Модуль – очний тренінг від професорсько-викладацького складу Університету Південно-Східної Норвегії за напрямками: упровадження демократії в процес викладання природничих дисциплін;

упровадження демократії в процес викладання математичних дисциплін;
упровадження демократії в процес викладання суспільних дисциплін;
упровадження демократії в комунікації в освітньому просторі; розроблення нової навчальної програми «Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; II Модуль передбачав дистанційне навчання та супровід за програмою стажування (на базі навчальної платформи Google Classroom) з метою створення власної програми для навчання десяти осіб дотичних до освіти (студенти педагогічних факультетів, викладачі кафедр, вчителі/директори шкіл, працівники відділів освіти); III Модуль був спрямований на практичну імплементацію розробленої програми, укладання звіту з фото і відео.

20-22 квітня 2021 р. відбулась Міжнародна науково-практична конференція «Демократія та освіта: викладання та навчання демократії в початковій школі та педагогічній освіті», метою якої є консолідація зусиль освітянської спільноти щодо розуміння демократії в освіті на основі досвіду проєкту співпраці «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» між Університетом Південно-Східної Норвегії, Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова та ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Перший день конференції був присвячений проблемі навчання демократії в глобальному та національному контекстах. Керівник проєкту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині», доцент Університету південно-східної Норвегії, О. Вістром зробив загальний огляд проєкту. Доповідь доцента кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М.П. Драгоманова Т. Матусевич була присвячена українській системі освіти в аспектах соціального, політичного та освітнього розвитку. Х. Бісет, професор Університету південно-східної Норвегії, дослідила питання трансформації педагогічної освіти до викликів глобального громадянства, а С. Адван, професор Хевронського університету (Палестина), керівник громадської організації «Інститут досліджень миру на Близькому Сході», проаналізував статус, розвиток та виклики запровадження демократії в палестинських програмах підготовки вчителів.

Доктор педагогічних наук, професор І. Хижняк виступила з доповіддю «Демократичні цінності у професійній педагогічній освіті: досвід та перспективи», у якій розповіла про практики демократичних перетворень в освітньому процесі, запроваджені викладачами факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Л. Колесник, стипендіат Університету південно-східної Норвегії за програмою міжнародної академічної мобільності 2021 р.,

керівник громадської організації «Учбово методичний науково-інформаційний центр», схарактеризувала «дослідження в дії» як демократичний інструмент професійного розвитку викладачів педагогічних закладів вищої освіти. Дж. Вестхаймер, професор кафедри університетських досліджень з питань демократії та освіти в Університеті Оттави (Канада) та освітній оглядач на Радіо СВС, презентував практичний досвід навчання демократичних дій у закладах освіти Канади.

Другий день конференції був присвячений більш практичним аспектам реалізації проекту, обміну досвідом, якого набули учасники різних етапів. Так, А. Максимюк і К. Максимова, здобувачі другого (магістерського) рівня освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», упродовж 2019-2020 навчального року навчались на магістерському курсі «Права людини і мультикультуралізм» Університету південно-східної Норвегії і в доповіді представили власне бачення демократичного освітнього простору. І. Шапошнікова, професор кафедри педагогіки і методики початкового навчання НПУ імені М.П. Драгоманова, проаналізувала потенціал міжнародних проєктів як чинника підвищення якості педагогічної освіти.

Робота в секціях була організована відповідно до предметних напрямів упровадження демократичної освіти в університетах України:

- навчання демократії в математичних дисциплінах («Математика як інструмент розвитку демократії в закладі вищої освіти», Т. Богдан і Н. Стрілецька, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; «Реалізація ідей демократії у менеджменті факультету», С. Стрілець і Т. Запорожченко, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка);

- навчання демократії в суспільних дисциплінах («Організаційно-педагогічні умови демократизації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів», Н. Матвеева і М. Матішак, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; «Філософські діалоги в підготовці вчителя початкової школи: український контекст», О. Лук'янченко, НПУ імені М.П. Драгоманова);

- навчання демократії в природничих дисциплінах («Формування громадянської компетентності у майбутніх учителів початкової школи (на прикладі природничих дисциплін та методик їх викладання)», Т. Васютіна, НПУ імені М.П. Драгоманова, В. Коваль, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; «Реалізація різнорівневих навчальних групових проєктів як спосіб демократизації природничих дисциплін у закладах вищої

освіти», М. Бутиріна, Ю. Ніколайчук, В. Перейма, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»);

- розвивиток демократичного діалогу в класі (вступне слово, Г.Х. Хельског, Університет південно-східної Норвегії; «Розвиток навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів засобами філософського діалогу», О. Демченко, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Ю. Лимар, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; «Формування гендерної культури педагога як засіб демократизації освітнього простору», О. Шутіна і С. Помирча, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що демократичні зрушення і трансформації, які відбуваються в Україні, змінюють не лише освітнє середовище на рівні підготовки фахівців, але й на рівні вибудови комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, зокрема і між закладами вищої освіти, прикладом чого є участь університетів України в проєкті «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині». Вища педагогічна освіта, насамперед підготовка майбутніх учителів початкових класів нової української школи, є одним із чинників довгострокових суспільних змін.

Досвід, представлений університетами України на конференції, засвідчує, що педагогічна освіта перебуває сьогодні в авангарді демократизації освітнього простору нашої держави. Незважаючи на те, що кожен університет рухається до розбудови демократії власним шляхом, окресленим у тематиці доповідей учасників, можемо висновувати, що демократизація поступово пронизує освітній простір на всіх рівнях – від філософії освіти, освітніх інституцій до методів викладання та освітньої практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жижко, Т.А. (2019). Місце демократії в університетській освіті. *Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди «Філософія»*, (42), 207–217.
2. Лебедик, Л.В. (2020). Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики: збірник матеріалів конференції*. За заг. ред. Г.Л. Єфремової, С.М. Луценко, Л.П. Івашини. Суми: РВВ СОІПО 2020, 296–301.
3. Матусевич, Т., & Колесник, Л. (2019). Демократія в освіті: ідеальне буття чи педагогічна реальність? *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 24(1), 115–127. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-115-127>.
4. Чижевський, Б.Г. (2021). Методологічні засади демократичного управління закладом освіти. *Освітня аналітика України*, 1, 5–20. DOI: 10.32987/2617-8532-2021-1-5-20.
5. Biseth, H. (2018). Norwegian Teacher Educators. Attentiveness to Democracy and their

EDUCATIONAL SPACE DEMOCRATIZATION: THE EXPERIENCE OF THE UNIVERSITIES OF UKRAINE

Liudmyla Havrilova

Dr. Hab. in Pedagogics, Professor,
Head of the Primary Education
Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1814-5323
havrilovalg@gmail.com

Olena Beskorsa

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Primary Education
Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8018-8549
beskorsyhelen@gmail.com

Olena Ishutina

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Primary Education Theory and Practice
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7801-4205
olenaishutina@gmail.com

Abstract. This article shows the relevance of the problem of democratization of education which is aimed at democratic culture developing as a basis for the development of civil society through the implementation of democratic principles in all aspects of life and promoting self-government. Education as the main source of information should provide understanding and awareness of democratic processes in all spheres of public life. Democratization of education is a key component of the process of democratization of society.

Various aspects of democratization of the educational space have repeatedly been the subject of scientific research of the Ukrainian scholars (B. Chyzhevskiy, L. Lebedyk, T. Zhyzhko, T. Matuselych, and L. Kolesnyk).

The purpose of the article is to explore the practical experience of democratization of the educational space of Ukrainian universities, presented at the final international online conference “Democracy and Education: Teaching and Learning Democracy in Primary School and in Teacher

Education” within the project “Development of the Culture of Democracy in Teacher Education in Ukraine, Norway and Palestine”.

The authors conclude that democratic transformations taking place in Ukraine change not only the educational environment at the level of training, but also at the level of building communication between all participants in the educational process, including higher education institutions, as exemplified by the participation of Ukrainian universities in the project “Development of the Culture of Democracy in Teacher Education in Ukraine, Norway and Palestine”. Higher pedagogical education, first of all training of future primary school teachers of the new Ukrainian school, is one of the factors of long-term social changes.

The experience presented by the universities of Ukraine at the conference shows that pedagogical education is at the forefront of democratization of the educational space of our state. Despite the fact that each university moves towards building democracy in its own way, outlined in the participants’ reports, the authors admit that democratization is gradually permeating the educational space at all levels – from philosophy of education, educational institutions to teaching methods and educational practice.

Key words: higher education; democracy; professional training of teachers; international project; democratic educational space.

REFERENCES

1. Zhyzhko, T.A. (2019). The place of democracy in university education. *Bulletin of KhNPU named after G.S. Skovoroda “Philosophy”*, (42), 207–217.
2. Lebedyk, L.V. (2020). Formation of civic culture of the individual through the quality of the democratic environment of the educational institution. *Formation of civic culture in the New Ukrainian school: traditional and innovative practices: a collection of conference materials*. For the general ed. H.L. Yefremova, S.M. Lutsenko, L.P. Ivashina. Sumy: RVV SOIPPO, 2020, 296–301.
3. Matusевич, T., & Kolesnik, L. (2019). Democracy in education: an ideal existence or a pedagogical reality? Philosophy of education. *Philosophy of Education*, 24 (1), 115–127. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-115-127>.
4. Chyzhevskiy, B.H. (2021). Methodological principles of democratic management of educational institutions. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 5–20. DOI: 10.32987 / 2617-8532-2021-1-5-20.
5. Biseth, H. (2018). Norwegian Teacher Educators. Attentiveness to Democracy and their Practices. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17 (7), 26–42, URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.17.7.2>

Матеріали надійшли до редакції 04.05.2021 р.